

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ: ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«ΝΑΟΙ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ»

Ονοματεπώνυμο φοιτητή: Κάνουρα Αικατερίνη

Αριθμός Μητρώου: Β2013014

Υπεύθυνος Καθηγητής: Θεόδωρος Παππάς

ΚΕΡΚΥΡΑ 2019

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	1
Εισαγωγή.....	2
Ιστορική Αναδρομή	4
Βυζαντινή περίοδος	7
Εκκλησίες και Ναοί της Βυζαντινής Θεσσαλονίκης	9
Ναός Αγίου Δημητρίου.....	10
Ναός Αγίας Σοφίας.....	15
Μονή Βλατάδων	20
Ιερός Ναός Παναγίας των Χαλκίων.....	23
Παναγία Αχειροποίητος	26
Άγιος Νικόλαος Ορφανός.....	29
Μητροπολιτική Εκκλησία της Θεσσαλονίκης.....	32
Παναγία Δεξιά.....	35
Αγία Αικατερίνη	37
Ροτόντα.....	39
Άγιος Μηνάς.....	42
Ναός Αγίων Αποστόλων.....	43
Συμπεράσματα	45
Βιβλιογραφία Ελληνική	47
Βιβλιογραφία Ξενόγλωσση	49

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου και αποτελεί την πτυχιακή μου εργασία σχετικά με τους ναούς και της εκκλησίες της Θεσσαλονίκης. Η Θεσσαλονίκη είναι η ιδιαίτερη πατρίδα μου και από πολύ μικρή ηλικία είχα συνειδητοποιήσει το τεράστιο πλήθος και την ποικιλομορφία των εκκλησιών και των ναών που υπάρχουν εκεί.

Πολύ λίγες πόλεις κατέχουν τόσο μεγάλο πλούτο μνημείων όσο η Θεσσαλονίκη. Πρόκειται για μία πόλη με τεράστια ιστορία και ιδιαίτερη ταυτότητα. Η Θεσσαλονίκη γνώρισε λαμπρές εποχές όπως ο 14^{ος} αιώνας, οπότε και οι τέχνες και τα γράμματα άνθισαν σε μεγάλο βαθμό. Τα ψηφιδωτά και οι τοιχογραφίες άγγιξαν την αισθητική τελειότητα και την αρτιότητα.

Η ιστορία της Θεσσαλονίκης είναι μακραίωνη και χαρακτηρίζεται από ποικίλες ιστορικές περιόδους. Πολλές ήταν οι εχθρικές επιδρομές και πολλές οι δυσκολίες που η πόλη αντιμετώπισε. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, η πόλη σημείωσε θετική πορεία σε οικονομικό και πνευματικό επίπεδο και πάντοτε αποτελούσε αστικό κέντρο. (Veliyanni-Terzi, 1997)

Η Θεσσαλονίκη ήταν μάλιστα η πόλη που μέσω των ιεραποστόλων Κυρίλλου και Μεθοδίου συνέβαλε στον εκχριστιανισμό των Σλάβων, ενώ κατά τη Βυζαντινή περίοδο ο ρόλος της διευρύνθηκε καθώς αποτελούσε σημαντικό κομμάτι της Αυτοκρατορίας. (Cormack, 1981)

Στη Θεσσαλονίκη, το πέρασμα του χρόνου άφησε μνημεία κάθε εποχής, ενώ η πόλη συνέχισε να αλλάζει. Τα κτήρια, οι εκκλησίες και οι ναοί μαρτυρούν σημαντικές και μοναδικές ιστορικές πληροφορίες για την ιστορία της περιοχής.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας, θα γίνει αναφορά στην ιστορία της Θεσσαλονίκης ανά τους αιώνες, δίνοντας έμφαση στη Βυζαντινή Θεσσαλονίκη. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, θα παρουσιάσουμε τις εκκλησίες και τους ναούς της πόλης, σχολιάζοντας την αρχιτεκτονική αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε ναού, προκειμένου να εξάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με την επιρροή του πολιτισμού.

Ιστορική Αναδρομή

Ο στρατηγός Κάσσανδρος ίδρυσε τη Θεσσαλονίκη το 316/315 π.Χ. προς τιμήν της γυναίκας του Θεσσαλονίκη που ήταν ετεροθαλής αδελφή του Μεγάλου Αλεξάνδρου και κόρη του Φιλίππου Β'. Το όνομά της επίσης προέρχεται από τις λέξεις Θεσσαλών και Νίκη και δηλώνει τη νίκη των Μακεδόνων και των Θεσσαλών απέναντι στο καθεστώς των Φερών(Μπακαλάκης, 1986).

Ο Κάσσανδρος παντρεύτηκε τη Θεσσαλονίκη για να μπορέσει να διεκδικήσει το θρόνο της Μακεδονίας. Στην ουσία η Θεσσαλονίκη ιδρύθηκε από τη συνένωση 26 οικισμών που βρισκόταν γύρω από Θερμαϊκό κόλπο.Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η τοποθεσία της επιλέχθηκε, λόγω του στρατηγικού πλεονεκτήματος που συνιστά το λιμάνι, το οποίο θα προσέδιδε οικονομική και στρατιωτική ισχύ. (Adams, 2010, p. 215)Ετσι το Βασίλειο της Μακεδονίας αποτέλεσε κομβικό σημείο και ένα πολύ δυναμικό και σταθερό δίαυλο επικοινωνίας της ευρύτερης περιοχής, ο οποίος έως σήμερα συνιστά μία πολύ σημαντική όψη της ζωής των ανθρώπων και συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη και ευρωστία της πόλης.

Ήδη από την αρχαιότητα ήταν γνωστός ο Θερμαϊκός Κόλπος, καθώς απαντάται σε αναφορές από τους Εκαταίο, Ηρόδοτο, Θουκυδίδη και Στράβωνα. Από τότε θεωρούνταν ένας θεμελιώδης φυσικός και σταθερός παράγοντας στην ιστορία της περιοχής. Η στρατηγική θέση του Θερμαϊκού κόλπου οφείλεται στο γεγονός ότι ήταν βασικός παράγοντας χερσαίων και ναυτικών διαδρομών, καθώς συνιστούσε έναν πόλο διαχείρισης των πόρων της περιοχής όπως η γεωργία, η κτηνοτροφία, η δασική ξυλεία, ο χρυσός και ο χαλκός. Όλα αυτά έπαιξαν καίριο ρόλο στην ανάπτυξη της Αμυδώνας στον κάτω Αξιό κατά τα Τρωικά, στη Θέρμη κατά τα Περσικά και στα γεγονότα του Πελοποννησιακού Πολέμου και στη συνέχεια στη Θεσσαλονίκη του Κασσάνδρου και των Μακεδόνων.(Roisman, 2010, pp. 147-148)

Το λιμάνι της Θεσσαλονίκης έδωσε την δυνατότητα στους κατοίκους των γύρω περιοχών να αναπτυχθούν οικονομικά μέσω του εμπορίου και να κερδίζουν έδαφος έναντι άλλων οικισμών, ειδικά την ελληνιστική εποχή των Μακεδόνων βασιλιάδων, επικρατώντας σε όλους τους τομείς. Έτσι, λοιπόν, η Θεσσαλονίκη την ελληνιστική περίοδο καθίσταται μία πολύ σημαντική οικονομική δύναμη η οποία, διαχρονικά, θα καταστεί η μητρόπολη του βορειοελλαδικού χώρου.

Ο Κάσσανδρος συγκρότησε ένα σύστημα διακυβέρνησης με την ίδρυση της Θεσσαλονίκης, στη θέση της Θέρμης και της Κασσάνδρειας, στη θέση της ερειπωμένης Ποτίδαιας, η οποίες έγιναν δευτερεύοντα κέντρα τα οποία ενίσχυαν την νέα δύναμη της ευρύτερης περιοχής που ονομάστηκε Θεσσαλονίκη. Με αυτόν τον τρόπο η οικονομική και στρατιωτική έδρα έγινε με έναν πολύ δυναμικό τρόπο ο κεντρικός λιμένας του Θερμαϊκού Κόλπου (Σουέρεφ, 2005)

Η Θεσσαλονίκη είχε εξαιρετική στρατηγική θέση που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πορεία της και στην εξέλιξή της. Αποτέλεσε το σημαντικότερο σταθμό στη ρωμαϊκή Εγνατία οδό, από το Δυρράχιο μέχρι το Βυζάντιο. Επίσης, συνέδεε τις πόλεις του Δούναβη με τα λιμάνια της Ανατολής μέσω του Αιγαίου. Η Θεσσαλονίκη είχε αναδειχτεί το σημαντικότερο πολιτιστικό, στρατιωτικό και οικονομικό κέντρο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (Κουσιδώνης, 2012).

Τα ελληνιστικά χρόνια αποτυπώνονται στις εκκλησίες αλλά και στην ύπαρξη πυλών και κτηρίων όπως το ιπποδρόμιο και άλλα δημόσια κτήρια ιδίως στην περιοχή κατά μήκος της σημερινής Εγνατίας οδού στο κέντρο της πόλης. (Vickers, 1972-3)

Αποτελεί μία από τις αρχαιότερες πόλεις στην Ευρώπη. Μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο αποτέλεσε τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας και τη μεγαλύτερη της Μακεδονίας.

Το 1997 η Θεσσαλονίκη υπήρξε η πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης. Διαθέτει πλούσια ιστορία καθώς έχει δεχτεί πολλές καταστροφές, σεισμούς και επιδρομές κατά τη διάρκεια αυτών των ετών και παρόλα αυτά είναι μία πόλη που δεν έσβησε ποτέ και δεν εγκαταλείφθηκε ποτέ από τους κατοίκους της, ώστε να ξανά κατοικηθεί από την αρχή.

Στη Θεσσαλονίκη υπάρχουν κάποια από τα σημαντικότερα μνημεία και αξιοθέατα στην Ελλάδα. Έχει πάρα πολλούς Βυζαντινούς ναούς και πολλά βυζαντινά μνημεία. Επίσης, η Θεσσαλονίκη έχει πολλές ρωμαϊκές κολόνες, οθωμανικά τζαμιά, συναγωγές, εβραϊκές αγορές και περίτεχνα αρχοντικά. Τέλος, η λέξη Θεσσαλονίκη υπάρχει σε αρκετά αρχαία νομίσματα από την εποχή του Αλεξάνδρου (Βιστωνίτης, 2014).

Βυζαντινή περίοδος

Ενώ η ρωμαϊκή αυτοκρατορία κατέρρεε η Θεσσαλονίκη αποτέλεσε την εστία από όπου ο Μεγάλος Κωνσταντίνος πολέμησε τον γαμπρό του Λικίνιο. Ο Μεγάλος Κωνσταντίνος με 120.000 στρατό εγκαταστάθηκε το 324 μ.Χ. και επανακατασκεύασε το λιμάνι σε ένα νέο μεγάλο λιμάνι όπου θα τοποθετούσε 200 φορτηγά και 2000 εμπορικά πλοία.

Αφότου νίκησε τον πόλεμο εγκατέστησε την νέα του Πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη όπου θα βρίσκεται σε πολύ στενή σχέση με το λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Αυτές οι δύο πόλεις θα αποτελέσουν τους δύο ισχυρούς πόλους κατά τα βυζαντινά χρόνια. Αυτή η νέα περίοδος θα ξεκινήσει με πολλές επιδρομές βαρβάρων με προεξάρχοντες του Γότθους. Την περίοδο της αυτοκρατορίας του Ιουλιανού του Παραβάτη (361-363) έγιναν πολλά σημαντικά έργα στην πόλη της Θεσσαλονίκης αλλά και επί Μεγάλου Θεοδοσίου(Παπαγιαννόπουλος, 1983).

Οι επόμενοι τρεις αιώνες θα είναι πολύ δύσκολοι για την Θεσσαλονίκη καθώς δέχεται επανειλημμένες επιδρομές από διάφορους βαρβαρικούς λαούς όπως Γότθοι, Δραγουβίτες, Σαγουδάτες κ.α. καθώς και από τους Σλάβους, οι οποίοι προέρχονταν από τα Καρπάθια και κατευθύνονταν προς το νότο. Η αποφασιστική μάχη δόθηκε από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανού Β΄ του Ρινότμητου εναντίον των Σλάβων το 688 και ο οποίος εισχώρησε στην πόλη με θριαμβευτικό τρόπο.

Τα επόμενα χρόνια και μέχρι το 1071 η Θεσσαλονίκη κατέστη συγκυρίαρχο κράτος με την Κωνσταντινούπολη. Αυτό φαίνεται και από το ότι η Θεσσαλονίκη συμμετέχει ενεργά σε όλα τα σημαντικά γεγονότα της αυτοκρατορίας όπως αυτό της Εικονομαχίας, ακριβώς διότι αποτελούσε μεγάλο πνευματικό κέντρο.

Παρόλα αυτά, οι επιδρομές συνεχίστηκαν στην Θεσσαλονίκη και το 904 δέχθηκε μία από τις πιο αιματηρές επιδρομές από τους Σαρακηνούς Άραβες, αλλά επανέκαμψε

επί του αυτοκράτορα Βασιλείου Β΄ του Βουλγαροκτόνου (976-1025). Αφότου δηλαδή απώθησε αποφασιστικά του Βουλγάρους το 1014 η Θεσσαλονίκη πέρασε μία σημαντική περίοδο ειρήνης και δημιουργικότητας. Είναι σημαντικό να λεχθεί ότι η ακτινοβολία της Θεσσαλονίκης κατά την βυζαντινή περίοδο φαίνεται και από τις μεγάλες λαϊκές και τις θρησκευτικές εορτές όπως αυτές των Δημητρίων προς τιμήν του πολιούχου της πόλης Αγίου Δημητρίου. Σε αυτές τις εορτές έφθαναν από όλο τον τότε γνωστό κόσμο έμποροι από διάφορες περιοχές της αυτοκρατορίας, από την Ιταλία, από την Αίγυπτο, την Ισπανία, την Φοινίκη και τον Εύξεινο Πόντο. Έτσι λοιπόν η πόλη της Θεσσαλονίκης αποτέλεσε το έδαφος όπου καλλιεργήθηκαν ισχυρές πολιτικο-κοινωνικές και θεολογικές ζημώσεις εκείνη την περίοδο. Ιδιαίτερα τον 14^ο αιώνα η Θεσσαλονίκη ήταν ένα εύρωστο οικονομικά και πνευματικά κέντρο με πολύ μεγάλη ακμή. Η αυτονομία της και η πολιτική της οργάνωση συνετέλεσε στην ελεύθερη ανάπτυξη των τεχνών, του εμπορίου, των γραμμάτων και της βιομηχανίας (Τσακτσίρα και συν, 2003).

Όπως αναφέραμε η Θεσσαλονίκη σταδιακά γίνεται ένα μεγάλο πνευματικό και εμπορικό κέντρο με μεγάλη ακτινοβολία στην ευρύτερη περιοχή και όχι μόνο καθώς και μία πολυπολιτισμική κοινωνία. Ενδεικτικό των ζυμώσεων αυτών είναι η ησυχαστική διαμάχη σε θεολογικό επίπεδο και το κίνημα των Ζηλωτών σε κοινωνικό-πολιτικό επίπεδο. Οι Ζηλωτές που ανήκαν κυρίως στα κατώτερα στρώματα, το 1342 άρχισαν να λεηλατούν τις ιδιοκτησίες των πλουσίων. Πιθανώς εκείνη την περίοδο καταστράφηκαν τα βυζαντινά ανάκτορα της Θεσσαλονίκης και οι Ζηλωτές επικράτησαν στην Θεσσαλονίκη. Παράλληλα η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης τους αναγνώρισε. Το 1345 καταστέλλεται και η τελευταία αντίσταση των πλουσίων τάξεων.

Όμως, οι Ζηλωτές το 1349 ανατράπηκαν από εκπροσώπους της βυζαντινής κυβέρνησης. Παράλληλα με τις κοινωνικές συγκρούσεις εκδηλώθηκε και η ησυχαστική διαμάχη σε θεολογικό επίπεδο, με κυριότερο εκπρόσωπο της, τον Γρηγόριο Παλαμά και αντίπαλο τον μοναχό από την Καλαβρία Βαρλαάμ. Την ίδια περίοδο οι Τούρκοι εγκαθίστανται μόνιμα στην Ευρώπη. Η Θεσσαλονίκη, λοιπόν, τον 14^ο αιώνα έχει πολύ υψηλή πολιτιστική δημιουργικότητα παρά τις έντονες συγκρούσεις σε πολλά επίπεδα της κοινωνικής ζωής. Επίσης, στην Θεσσαλονίκη γεννήθηκαν και έδρασαν πολλοί πνευματικοί άνθρωποι, οι οποίοι αποτέλεσαν την «πρώτη γραμμή» της

δημιουργικότητας. Οι λόγιοι αυτοί ήταν φιλόλογοι, όπως ο Δημήτριος Τρικλίνιος και ο Θωμάς Μάγιστρος, οι οποίοι ανέπτυξαν σημαντικά την φιλολογική επιστήμη. Επίσης είναι πολιτικοί αξιωματούχοι, όπως ο Νικηφόρος Χούμνος και ο Θεόδωρος Μετοχίτης. Τέλος στην Θεσσαλονίκη γεννήθηκαν οι λόγιοι αδελφοί Δημήτριος και Πρόχορος Κυδώνης, οι μυστικοί θεολόγοι Νείλος και Νικόλαος Καβάσιλας και ο Πατριάρχης Φιλόθεος Κόκκινος.

Όμως η Θεσσαλονίκη πολιορκείται επί τέσσερα χρόνια από τους Τούρκους (1383-7). Παρά την προσπάθεια εμφύχωσης του Μανουήλ, πολλοί μαζί με αυτούς και ο ίδιος, τελικά εγκαταλείπουν την πόλη μετά από συμφωνία με τον Σουλτάνο για φόρο υποτέλειας. Το 1391 ο Σουλτάνος Βαγιαζίτ Α' εκστρατεύει εναντίον της Πόλης, λεηλατεί τα περίχωρά της και στη συνέχεια καταστρέφει τη Χριστούπολη (Καβάλα) και καταλαμβάνει τη Θεσσαλονίκη. Το 1395 επιβάλλει το παιδομάζωμα και στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Όμως με μία ήττα των Τούρκων από τους Μογγόλους στην Άγκυρα το 1402, η Θεσσαλονίκη γίνεται και πάλι Βυζαντινή. Μέχρι το 1423, θα κυβερνηθεί από την αυτοκρατορική οικογένεια, έπειτα παραδίδεται στους Βενετούς υπό τον όρο να φροντίζουν την άμυνα, την τροφοδοσία της πόλης και να διασφαλιστούν τα δικαιώματα των κατοίκων της. Αντιθέτως, οι Βενετοί καταργούν την αυτοδιοίκηση της πόλης, και έτσι σταδιακά εγκαταλείπεται. Έτσι, στις 29 Μαρτίου του 1430 η πόλη πέφτει στα χέρια των Τούρκων. Η πόλη καταστράφηκε και οι χριστιανικοί πληθυσμοί υποτάσσονται. Ωστόσο, και κατά την Οθωμανική αυτοκρατορία ανακάμπτει και διαδραματίζει έως το τέλος της (1912) έναν καθοριστικό ρόλο στις κοινωνικές ζυμώσεις και τις πολιτιστικές ανταλλαγές (Σταυρίδου-Ζαφράκα2011).

Εκκλησίες και Ναοί της Βυζαντινής Θεσσαλονίκης

- Ναός Αγίου Δημητρίου
- Ναός της Αγίας Σοφίας
- Η μονή Βλατάδων
- Παρεκκλήσι του Αγίου Ευθυμίου

- Η Αχειροποίητος
- Ναός του Αγίου Παντελεήμονας
- Ο Άγιος Νικόλαος ο Ορφανός
- Ο ναός του Σωτήρος

Ναός Αγίου Δημητρίου

Ο ιερός ναός του Αγίου Δημητρίου χτίστηκε τον 5^ο αιώνα και πιο συγκεκριμένα το 413, στον τόπο όπου μαρτύρησε ο Άγιος Δημήτριος. Ο ναός χτίστηκε από τον Ιλλυρικό Λεόντιο, ο οποίος θεραπεύτηκε από κάποια πολύ σοβαρή ανίατη ασθένεια. Στο χώρο όπου βρίσκεται σήμερα ο ναός του Αγίου Δημητρίου, υπήρχε ένα στάδιο στο οποίο πραγματοποιούνταν μονομαχικοί αγώνες. Εκεί μονομάχησε και νίκησε τον Λυαίο, ο Νέστορας, πιστός μαθητής του Αγίου Δημητρίου. Κάτω από τον ναό υπάρχει μέχρι σήμερα ανασκευασμένο το αρχαίο λουτρό στο οποίο ήταν φυλακισμένος ο Άγιος Δημήτριος και αποτελεί κέντρο λατρείας (Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου Πολιούχου Θεσσαλονίκης, 2019).

Ο πρώτος ναός που ήταν ένα μικρό προσευκτήριο χτίστηκε το 303 μ.Χ., πάνω στο ρωμαϊκό λουτρό που μαρτύρησε ο άγιος. Η παράδοση αναφέρει ότι από το σημείο που μαρτύρησε ο Άγιος αναβλύζει μύρο. Αργότερα, όταν ο χριστιανισμός έγινε επίσημη θρησκεία, το 324 χτίστηκε στο ίδιο σημείο από τους Θεσσαλονικείς ένας μικρός τρίκλιτος ναός. Ο ναός αυτός έγινε γνωστός εξ' αιτίας του μύρου και τις ιαματικές του ιδιότητες και έφταναν σ' αυτόν προσκυνητές από όλο τον κόσμο. Ένας από τους προσκυνητές, ήταν και ο Ιλλυρικός Λεόντιος, ο οποίος θεραπεύτηκε από κάποια ανίατη ασθένεια και έτσι αποφάσισε να αντικαταστήσει τον τρίκλιτο μικρό ναό με την επιβλητική βασιλική το 413.

Η επιβλητική αυτή βασιλική καταστράφηκε από φωτιά το 626-634 και στη θέση της χτίστηκε η πεντάκλιτη βασιλική. Αργότερα ο ναός λεηλατήθηκε από Σαρακηνούς και Νορμανδούς αλλά κυρίως από τους Οθωμανούς το 1430. Το 1493 ο Άγιος Δημήτριος έγινε μουσουλμανικό τέμενος με το όνομα “Κασημιέ Τζαμί”. Το 1912 μετά την

απελευθέρωση της πόλης ο ναός έγινε και πάλι σύμβολο της χριστιανικής πίστης μέχρι το 1917 όπου και κάηκε και πάλι από μια πυρκαγιά. Στις 26 Οκτωβρίου του 1949, στη γιορτή του Αγίου Δημητρίου, ο ναός αναστηλώθηκε και πάλι.

Εικόνα 1: Ναός Αγίου Δημητρίου

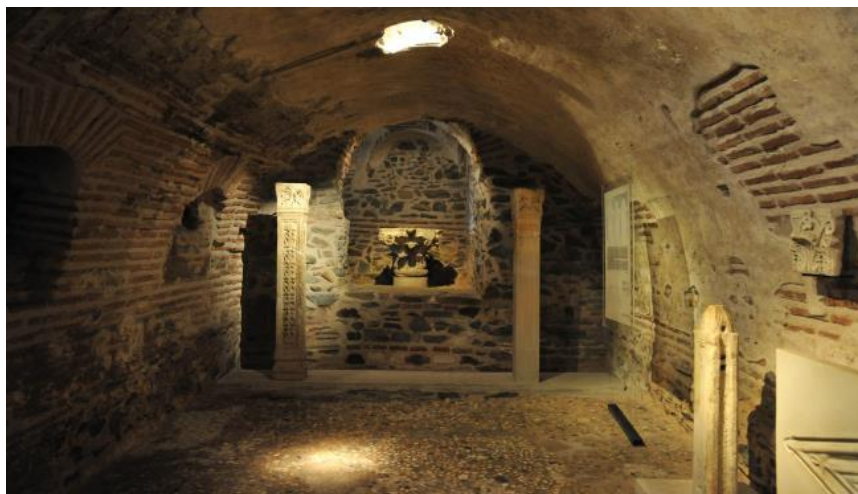

Ο Άγιος Δημήτριος(208 μ.Χ.-303 μ.Χ.) είναι ο προστάτης άγιος της Θεσσαλονίκης. Ήταν γιος ενός πλούσιου στρατιωτικού διοικητή της Θεσσαλονίκης και έλαβε καλή παιδεία. Προσχώρησε επίσης στο στρατό και έγινε αξιωματικός. Όταν ήταν νέος, αποφάσισε να βαφτιστεί κρυφά Χριστιανός, κάτι απαγορευμένο εκείνα τα χρόνια, αφού λατρεύονταν ακόμα οι ειδωλολατρικοί θεοί. Όταν πέθανε ο πατέρας του, ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Μαξιμιανός τον διέταξε να κυνηγήσει και να σκοτώσει τους χριστιανούς της Θεσσαλονίκης. Ο Δημήτριος αρνήθηκε να το πράξει και αποκάλυψε με

αυτόν τον τρόπο την πίστη του. Του ζητήθηκε να αλλάξει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του, αλλά αρνήθηκε και πάλι και εξέφρασε την αηδία του για την ειδωλολατρεία. Ως εκ τούτου, τέθηκε στη φυλακή, βασανίστηκε και πέθανε για τον Θεό του. Πριν πεθάνει, έδωσε όλο τον πλούτο του στους φτωχούς. Η γενναιότητα και η θυσία του τον έκαναν άγιο. Όταν ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Μέγας σταμάτησε τη δίωξη των Χριστιανών το 324 και έκανε τον Χριστιανισμό την επίσημη θρησκεία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, οι άνθρωποι έχτισαν μια μικρή εκκλησία στον τόπο του μαρτυρίου του Αγίου Δημητρίου, κοντά στα ρωμαϊκά λουτρά. Ο τάφος του λέγεται ότι είναι θαυματουργός και χιλιάδες προσκυνητές έρχονταν κάθε χρόνο για να εκπληρώσουν τα τάματά τους (Καζαμία-Τσέρνου, 2009).

Ο ναός του Αγίου Δημητρίου βρίσκεται στην ομώνυμη οδό της Θεσσαλονίκης. Σήμερα είναι ένα από τα πιο διάσημα προσκυνήματα στην Ελλάδα και ο προστάτης της πόλης. Ίσως το πιο διάσημο και ενδιαφέρον κομμάτι του ναού, είναι η υπόγεια αρχαία κρύπτη. Η κρύπτη ανακαλύφθηκε μετά τη φωτιά του 1917 και τελικά αποκαταστάθηκε ως έκθεση / μουσείο το 1988. Σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση ο άγιος φυλακίστηκε και πέθανε το 303 μ.Χ. μέσα σε αυτή την κρύπτη. Είναι ένα καλά σχεδιασμένο και ανακαινισμένο αρχαίο κτήριο που εκπλήσσει τους περισσότερους επισκέπτες λόγω της ατμόσφαιρας και των εκθεμάτων του.

Εικόνα 2: Η κρύπτη του Αγίου Δημητρίου

Ο ναός του Αγίου Δημητρίου ανακηρύχθηκε ως Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς από την UNESCO το 1988. Ο ναός είναι πεντάκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με εγκάρσιο κλίτος, μεγάλη ασπίδα, με πλούσιο ζωγραφικό και μαρμάρινο διάκοσμο με περίτεχνα κιονόκρανα. Ο ναός είναι ένα ωραίο δείγμα βυζαντινής θρησκευτικής αρχιτεκτονικής της πρώιμης περιόδου της αυτοκρατορίας (7ος αι. μ.Χ.). Ο αρχικός αρχιτεκτονικός σχεδιασμός και η εσωτερική διακόσμηση υποβαθμίστηκε σημαντικά, λόγω των συνεχών ανακατασκευών, προσθηκών και πολλών καταστροφών που σημειώθηκαν σε όλη την διάρκεια της πορείας του.

Ο ναός περιλαμβάνει μοναδικά ψηφιδωτά όπως είναι το ψηφιδωτό «η προσφορά των παιδιών» στο οποίο απεικονίζεται ο Άγιος ανάμεσα σε δύο κίονες μπροστά από ένα κτίριο, στα δεξιά του υπάρχει μία γυναίκα που πηγαίνει το παιδί της στον Άγιο και στα αριστερά φαίνεται ότι σώζεται μόνο το παιδί. Ένα ακόμη πολύ σημαντικό ψηφιδωτό είναι αυτό που απεικονίζει τον Άγιο με τους δύο κτήτορες τον εκκλησιαστικό και κοσμικό άρχοντα. Η κρύπτη του αγίου, που προσεγγίζεται από μια σκάλα πίσω από το ιερό, λέγεται ότι είναι ο τόπος όπου ο άγιος σκοτώθηκε από τους Ρωμαίους στρατιώτες και θάφτηκε. Σήμερα, η μνήμη του γιορτάζεται κάθε χρόνο, μαζί με μια μεγάλη παρέλαση(Liritzis&Vassiliou, 2007).

Εικόνα 3: Εσωτερικό ναού Αγίου Δημητρίου

Ναός Αγίας Σοφίας

Ο παλαιοχριστιανικός ναός της Αγίας Σοφίας, γνωστός ως εκκλησία της Αγίας Σοφίας είναι μια από τις πιο εντυπωσιακές βυζαντινές εκκλησίες της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα χριστιανικά μνημεία ολόκληρου του χριστιανικού κόσμου. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης στη συμβολή των οδών Αγίας Σοφίας και Ερμού και είναι ένας πολύ όμορφος ναός με επιβλητική αρχιτεκτονική, όμορφες τοιχογραφίες και περίτεχνα ψηφιδωτά.

Έχοντας ιστορία 1600 ετών, μπορεί εύκολα να θεωρηθεί ως ένας από τους σημαντικότερους θρησκευτικούς χώρους της Μακεδονίας. Ο ναός της Αγίας Σοφίας είναι μητροπολιτικός ναός αφιερωμένος στη Σοφία του Θεού και γιορτάζει στην εορτή της Αγίας Τριάδος όπως και σε αυτήν της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού (Ιερός Καθεδρικός Ναός της Τοῦ Θεοῦ Σοφίας, 2019).

Χτίστηκε πάνω στα ερείπια μιας μεγάλης παλαιοχριστιανικής πεντάκλιτης βασιλικής η οποία καταστράφηκε στο μεγάλο σεισμό του 620 που έπληξε τη Θεσσαλονίκη και την άλλαξε πολεοδομικά. Αυτός ο σεισμός αποτέλεσε το έναυσμα μεγάλων κοσμογονικών αλλαγών.

Στο σημείο αυτό, η Θεσσαλονίκη αποκόπηκε από την επιρροή της Ρώμης και έγινε βυζαντινή πόλη με άμεσες επιδράσεις από την Κωνσταντινούπολη. Η Αγία Σοφία, λοιπόν, προσπαθεί να φτάσει την Κωνσταντινούπολη μιμούμενη τη «Μεγάλη Εκκλησία».

Εικόνα 4: Η Αγία Σοφία

Η εκκλησία της Αγίας Σοφίας είναι από τις παλαιότερες εκκλησίες της Θεσσαλονίκης. Η πρώτη εκκλησία σε αυτήν την τοποθεσία χτίστηκε τον 3ο αι. μ.Χ. αλλά η σημερινή εκκλησία χτίστηκε τον 8ο αι. μ.Χ., ακολουθώντας τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της εκκλησίας της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. Το 1205 μ.Χ., κατά τη διάρκεια της τέταρτης σταυροφορίας, η Αγία Σοφία έγινε ο καθεδρικός ναός της Θεσσαλονίκης και το 1430 μ.Χ., όταν οι Οθωμανοί κατέλαβαν την πόλη, μετατράπηκε σε τζαμί μέχρι την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης το 1912. Τότε μετατράπηκε ξανά σε μια χριστιανική εκκλησία αλλά το 1917 η μεγάλη φωτιά που έκαψε το ένα τρίτο της πόλης προκάλεσε σοβαρές ζημιές στην εσωτερική διακόσμηση και στον τρούλο. Ζημιές προκλήθηκαν επίσης και από τον σεισμό το 1978. Σήμερα έχει αποκατασταθεί το μεγαλύτερο μέρος της εκκλησίας. Όταν η Θεσσαλονίκη απελευθερώθηκε από την ναζιστική κατοχή στις 2 Νοεμβρίου 1944, στην εκκλησία της Αγίας Σοφίας πραγματοποιήθηκε η ημέρα των ευχαριστιών.

Εικόνα 5: Το εσωτερικό του ναού της Αγίας Σοφίας

Η εκκλησία ανήκει στον μεταβατικό σταυροειδή με τρούλο και περίστωο ναό. Μέχρι τότε στη Θεσσαλονίκη επικρατούσαν οι βασιλικές, η Αγία Σοφία αποτελεί μία καινοτομία μιας και είναι ο πρώτος μεγάλος θολωτός βυζαντινός ναός. Ο κύριος ναός είναι τετράγωνος, ο τρούλος έχει προστεθεί και έτσι διαθέτει το σύστημα της τρουλωτής εκκλησίας σε σχήμα σταυρού. Ο θόλος έχει διάμετρο 10 μέτρων. Το εξωτερικό είναι αρκετά αυστηρό αλλά η εσωτερική διακόσμηση έχει ενδιαφέρουσες τοιχογραφίες και βυζαντινές εικόνες. Η πλειοψηφία των τοιχογραφιών χρονολογείται στον 11ο αι. μ.Χ. και ανάμεσά τους υπάρχουν μορφές μοναχών αγίων καθώς και της Αγίας Θεοδώρας, ενώ η γλυπτική διακόσμηση του ναού ολοκληρώθηκε μετά από διάφορες φάσεις. Οι κίονες και τα κιονόκρανα χρονολογούνται τον 5^ο και 6^ο αιώνα, ενώ οι μαρμάρيني κοσμήτες είναι σύγχρονοι. Στο εσωτερικό της εκκλησίας υπάρχουν τρία κλίτη που έχουν εναλλασσόμενους κίονες και πεσσούς.

Τα ψηφιδωτά και η διακόσμηση του ναού χρονολογούνται σε τέσσερις διάφορες εποχές. Τα παλαιότερα ψηφιδωτά της εκκλησίας ανήκουν στον 8^ο αιώνα, οπότε και απαγορεύτηκε η ζωγραφική παράσταση θρησκευτικών μορφών στο Βυζάντιο, λόγω της Εικονομαχίας.

Το πιο σημαντικό ψηφιδωτό του ναού είναι αυτό της ανάληψης που βρίσκεται στον τρούλο της και χρονολογείται περίπου το 880 και αντιπροσωπεύει την αναγέννηση της ζωγραφικής μετά την εικονομαχία με κυρίαρχη την έντονη εκφραστική τεχνοτροπία. Το ψηφιδωτό αυτό παρουσιάζει τον Χριστό σε μια πολύχρωμη «Δόξα» που την κρατούν δύο άγγελοι, την παναγία ανάμεσα σε δύο αγγέλους καθώς και τους αποστόλους. Στην καμάρα του ιερού βρίσκεται επίσης ένα σημαντικό ψηφιδωτό που χρονολογείται το 11 με 12 αιώνα και δείχνει την Παναγία ένθρονη να κρατά στα χέρια της τον Χριστό (Iliades, 2006).

Στην Αγία Σοφία υπήρχαν τάφοι πολλών μητροπολιτών και άλλων εκκλησιαστικών προσώπων, όπως του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά. Στην πυρκαγιά του 1890 η εκκλησία έπαθε μεγάλες καταστροφές και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι Τούρκοι την επισκεύασαν και την τοιχογράφησαν με τη μορφή που διατηρείται σήμερα. Μετά από 330 χρόνια μουσουλμανικής χρήσης, ο ναός αποδόθηκε το 1912 στη χριστιανική λατρεία.

Η εκκλησία της Αγίας Σοφίας είναι μέρος των Παλαιοχριστιανικών και Βυζαντινών Μνημείων της Θεσσαλονίκης, τα οποία έχουν χαρακτηριστεί από την Unesco ως περιοχές παγκόσμιας κληρονομιάς

Εικόνα 6- Λεπτομέρειες στον Τρούλο της Αγίας Σοφίας

Εικόνα 7: Τρούλος Αγίας Σοφίας

Μονή Βλατάδων

Η Μονή Βλατάδων βρίσκεται στη βόρεια πλευρά της Άνω Πόλης της Θεσσαλονίκης, κοντά στα τείχη του κάστρου και ακριβώς απέναντι από τον πύργο του Παλαιολόγου. Αυτό το μοναστήρι είναι το μοναδικό μοναστήρι που σώζεται από τα βυζαντινά χρόνια, παρά τις καταστροφές του μέσα στους αιώνες. Η μονή είναι χτισμένη εκεί που έμεινε ή κήρυξε ο Απόστολος Παύλος. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο και ιδιαίτερα την εποχή του Παλαιολόγου (1261-1453 μ.Χ.), η Θεσσαλονίκη είχε πολλά μοναστήρια. Η οικοδόμηση των μοναστηριών ενθαρρύνθηκε εκείνη την εποχή για να ενισχύσει το θρησκευτικό συναίσθημα και να κρατήσει τους ανθρώπους ενωμένους.

Συγκεκριμένα, η Μονή Βλατάδων ιδρύθηκε μεταξύ 1351 και 1371 μ.Χ. και πήρε το όνομά της από δύο μοναχούς, που ήταν αδέρφια μεταξύ τους, τον Δωρόθεο και τον Μάρκο Βλατή, δύο από τους πιο κοντινούς φίλους του Αγίου Γρηγορίου Παλαμά (Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης). Με τη βοήθεια της αυτοκράτειρας Άννας Παλαιολογίνας Νοτάρα, μιας ευγενικής γυναίκας των βυζαντινών χρόνων, το μοναστήρι χτίστηκε τον 14ο αιώνα και ήταν αφιερωμένο στον Παντοδύναμο Χριστό.

Στην πραγματικότητα, όπως έδειξαν πρόσφατα έργα αναστήλωσης, το μοναστήρι χτίστηκε στο χώρο μιας παλαιότερης εκκλησίας, καθώς οι τοιχογραφίες στο εσωτερικό του καθολικού χρονολογούνται από τον 11ο αιώνα. Κατά τη διάρκεια όλων αυτών των αιώνων, πολλές ανακατασκευές και προσθήκες προσαρτήθηκαν στο κτίριο του μοναστηριού.

Κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατοχής της Θεσσαλονίκης, το μοναστήρι ονομάστηκε Μονή Τσάους, μετά τον τουρκικό αξιωματικό Τσάους Μπέη, του οποίου η κατοικία ήταν μέσα στο κάστρο και περπατούσε στο μοναστήρι για να απολαύσει την θέα. Σήμερα, η Μονή Βλαταδώνα ανήκει στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης Παζαράς, 2005).

Εικόνα 8: Μονή Βλατάδων

Από τον αρχικό ναό διατηρούνται μέχρι σήμερα μόνο λίγα αρχιτεκτονικά στοιχεία, συμπεριλαμβανομένων των καμπύλων καμάρων, των αετωμάτων και των ημιστηλών. Το καθολικό του μοναστηριού, το κτίριο του κυρίως ναού, είχε επίσης πολλές τροποποιήσεις και προσθήκες καθ' όλη τη διάρκεια των αιώνων. Γενικά, τα δομικά χαρακτηριστικά μοιάζουν με το στυλ που εφαρμόστηκε κατά την εποχή της δυναστείας των Παλαιολόγων, ενώ η πλειοψηφία των τοιχογραφιών χρονολογείται από τον 14ο αιώνα.

Το μοναστήρι διατηρεί θρησκευτικά και ιστορικά κειμήλια που περιλαμβάνουν πολλά χειρόγραφα, τουρκικούς φρουρούς, αυτοκρατορικούς χρυσούς ταύρους και πατριαρχικά σιγίλια. Μια μεγάλη συλλογή φορητών βυζαντινών θρησκευτικών εικόνων μεγάλης ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας διατηρείται μέσα στο μοναστήρι Βλατάδων.

Η εξαιρετική πανοραμική θέα της τοποθεσίας προσφέρει στους επισκέπτες αξέχαστες εικόνες. Βρίσκεται στα 120 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας και είναι σίγουρα ένα από τα καλύτερα διαθέσιμα σημεία και ένας από τους καλύτερους προορισμούς για κάθε φωτογράφο.

Εικόνα 9: Εσωτερικό μονής Βλατάδων

Η μονή Βλατάδων θεωρείται πατριαρχική, σταυροπηγιακή, επειδή υπάγεται στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και επίσης χαρακτηρίζεται ως βασιλική γιατί ιδρύθηκε με χορηγία της Άννας Παλαιόλογου και με βασιλικό χρυσόβουλο.

Ο τρόπος που στηρίζεται ο τρούλος παρουσιάζει αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον επειδή συναντάται στους ναούς της χώρας μας από τον 9ο ως τον 12ο αιώνα. Οι τοιχογραφίες του ναού φιλοτεγήθηκαν πριν από την άλωση της πόλης από τους Τούρκους το 1430 (Bakirtzis, 2003).

Ιερός Ναός Παναγίας των Χαλκέων

Η εκκλησία της Παναγίας των Χαλκέων, γνωστή ως «Κόκκινη Εκκλησία» λόγω του χρώματος των τούβλων της, βρίσκεται στην καρδιά του ιστορικού κέντρου, νοτιοδυτικά του Ρωμαϊκού Φόρουμ και βόρεια της Εγνατίας Οδού. Στην πραγματικότητα, είναι μόνο λίγα βήματα από τον αρχαιολογικό χώρο της Ρωμαϊκής Αγοράς στη Θεσσαλονίκη και από την πλατεία Αριστοτέλους.

Η εκκλησία ιδρύθηκε αρχικά το 1028 από τον βασιλικό Χριστόφορο Πρωτοσπαθάριο και Κατεπάνω (διοικητή) Λαγουβαρδίας (βυζαντινή ονομασία τμήματος της Ν. Ιταλίας) μαζί με τη σύζυγό του Μαρία και τα παιδιά του Νικηφόρο, Άννα και Κατακαλη. Είναι πιθανό να υπήρχε ένας αρχαίος ελληνικός ναός στον ίδιο τόπο, αφιερωμένος στον Ήφαιστο, λόγω του ότι η περιοχή αυτή κατοικήθηκε παραδοσιακά από τους χαλκοβιομηχάνους της πόλης. Ο τάφος του ιδρυτή πιθανότατα βρέθηκε στη βόρεια πλευρά της εκκλησίας. Το όνομα της εκκλησίας σημαίνει Παναγία των χαλκοβιομηχανών, καθώς η συνοικία δίπλα στην εκκλησία ήταν η γειτονιά που μέχρι και σήμερα υπάρχουν χαλκάδικα, δηλαδή μαγαζιά που φτιάχνουν και πωλούν χάλκινα οικιακά ή εκκλησιαστικά σκεύη.

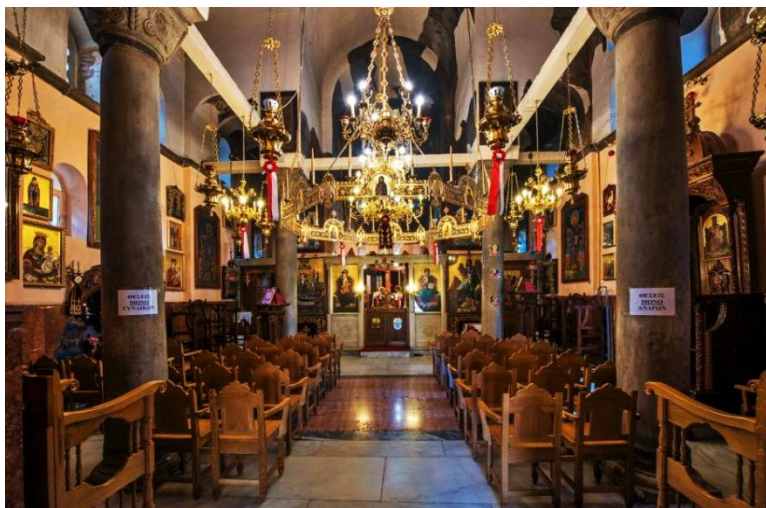
Μια άλλη ονομασία της εκκλησίας που αναφέρεται σε ένα έγγραφο του 14^{ου} αιώνα είναι «Παναγία η Καμαριώτισσα» γιατί σε αυτήν την περιοχή υπήρχαν υπόγειες καμάρες στις οποίες δίδασκε ο Άγιος Δημήτριος.

Εικόνα 10: Παναγία των Χαλκέων

Η εκκλησία της Παναγίας των Χαλκέων είναι κατασκευασμένη με ένα τυπικό βυζαντινό στυλ το οποίο συναντάται σε πολλά θρησκευτικά κτίρια που κατασκευάστηκαν κατά την «μακεδονική» περίοδο. Η εκκλησία αποτελείται από τέσσερις κίονες και τρεις θόλους και έναν σταυροειδή εγγεγραμμένο τρούλο, ο οποίος επικρατεί την εποχή της δυναστείας των Μακεδόνων αυτοκρατόρων. Η εκκλησία έχει επιρροές από την αρχιτεκτονική της Κωνσταντινούπολης. Οι ενδιαφέρουσες τοιχογραφίες στο εσωτερικό του χρονολογούνται από τον 11ο και τον 14ο αιώνα και έχουν αντικλασικό χαρακτήρα, ενώ υπάρχουν και πιο σύγχρονες τοιχογραφίες. Στον τρούλο της υπάρχει η παράσταση της Ανάληψης όπως και στην Αγία Σοφία και όχι ο Παντοκράτορας που είναι συνηθέστερος. Στο ιερό της βρίσκεται η Παναγία (Δεομένη) και μέσα στην εκκλησία υπάρχουν πολλές παραστάσεις από τις δεσποτικές εορτές. Στον νάρθηκα υπάρχει μία παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας η οποία είναι αρκετά σπάνια.

Εικόνα 11: Εσωτερικό της Παναγίας των Χαλκέων

Όταν η Θεσσαλονίκη κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς, το 1430 η εκκλησία αυτή μετατράπηκε σε τζαμί με την επωνυμία «Καζαντζιλάρ τζαμί», τζαμί των χαλκωματάδων, μέχρι το 1912, που η πόλη απελευθερώθηκε και μετατράπηκε ξανά σε ορθόδοξη εκκλησία. Ο σεισμός του 1932 προκάλεσε σοβαρή ζημιά, η οποία αποκαταστάθηκε στα χρόνια που ακολούθησαν.

Η εκκλησία αυτή είναι βυζαντινό κομψοτέχνημα, πλινθόχτιστη καθώς είναι με τρεις τρούλους και ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο των σταυροειδών ναών με τρούλο. Από την αγιογράφησης της, που έγινε σε μια περίοδο ακμής της ζωγραφικής στην πόλη, σώθηκαν αρκετές παραστάσεις που δεν διατηρήθηκαν σε καλή κατάσταση.

Παναγία Αχειροποίητος

Το όνομα της εκκλησίας οφείλεται σε μια αρχαία χριστιανική παράδοση σύμφωνα με την οποία πιστεύεται ότι η εικόνα της Παναγίας είναι φτιαγμένη από θεϊκά και όχι ανθρώπινα χέρια. Είναι ένα από τα σημαντικότερα παλαιοχριστιανικά μνημεία της Θεσσαλονίκης και μία από τις παλαιότερες χριστιανικές εκκλησίες στην Ελλάδα. Από γραπτές πηγές βλέπουμε ότι η εκκλησία από την ίδρυσή της, στα μέσα του 5ου αιώνα, ήταν αφιερωμένη στην Παναγία. Το όνομα Αχειροποίητος συναντάται για πρώτη φορά σε ένα έγγραφο του 1320 και σχετίζεται με την εικόνα της Παναγίας που βρισκόταν στην εκκλησία.

Χτισμένη στο κέντρο της πόλης προκειμένου να διαφυλάξει τα λείψανα του πολιούχου της πόλης, Αγίου Δημητρίου, που είχαν μεταφερθεί στη Θεσσαλονίκη. (Vickers, 1974) Για το λόγο αυτό, κατά τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου, η εκκλησία αποτελούσε απαραίτητη στάση της πομπής που έλαβε χώρα την παραμονή της γιορτής του αγίου.

Το 1430, μετά την πτώση της Θεσσαλονίκης στους Τούρκους, ο σουλτάνος Μουράτ Β' μετέτρεψε την εκκλησία σε τζαμί, γνωστό με το όνομα Eski Camii (παλαιό τζαμί). Μια τουρκική επιγραφή εξακολουθεί να επιβιώνει στη βόρεια κιονοστοιχία, στη στήλη των οκτώ από την ανατολή.

Το 1917 το μνημείο χρησιμοποιήθηκε ως οικισμός για τα θύματα της μεγάλης πυρκαγιάς που κατέστρεψε το μεγαλύτερο μέρος της πόλης της Θεσσαλονίκης, αλλάζοντας την πόλη για πάντα. Αργότερα, το 1922 πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία βρήκαν καταφύγιο στην εκκλησία. Μετά από μερικά χρόνια και μετά από έργα αναστήλωσης, άρχισε να χρησιμοποιείται ξανά ως εκκλησία.

Εικόνα 6: Παναγία Αχειροποίητος

Είναι μια τρίκλιτη βασιλική με ξύλινη οροφή, ένα όμορφο δείγμα παλαιοχριστιανικής βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Το ανατολικό τμήμα οδηγεί σε ημικυκλική θόλο, ενώ δίπλα στον υπάρχοντα δυτικό νάρθηκα, μαρτυρούν αρκετά αρχιτεκτονικά στοιχεία την ύπαρξη ενός επιπλέον «νάρθηκα» που βρίσκεται επίσης στη δυτική πλευρά της δομής.

Καθώς η αρχική εσωτερική διακόσμηση ήταν πλούσια και εντυπωσιακή, το εσωτερικό της εκκλησίας περιλαμβάνει θραύσματα των διακοσμητικών ψηφιδωτών και των τοιχογραφιών του 5ου αιώνα. Επίσης, στις κορινθιακές μαρμάρινες στήλες υπάρχουν οι περίτεχνες παραδοσιακές διακοσμήσεις των φύλλων «ακάνθου» που οι Βυζαντινοί αγαπούσαν τόσο πολύ. Είναι κατασκευασμένα από το περίφημο λευκό μάρμαρο της Προκονσέως και κατασκευάστηκαν στα εργαστήρια της Κωνσταντινούπολης. Οι λίγες τοιχογραφίες που κοσμούν το νότιο διάδρομο της εκκλησίας χρονολογούνται από τον 13ο αιώνα και ελάχιστα επιβιώνουν. Τα στοιχεία που απεικονίζονται είναι στρατιωτικοί άγιοι και αποτελούν μέρος της εκπροσώπησης των Σαράντα Μαρτύρων του Sebaste (Dallas, 2015).

Επίσης εξαιρετικές είναι οι δύο κίονες του τριετίας, κατασκευασμένες από πράσινο μάρμαρο Θεσσαλίας. Στη μέση της νότιας πλευράς υπάρχει ένα μικρό κτίριο που ήταν αρχικά μαρτύριο ή βαπτιστήριο. Ο βόρειος διάδρομος της εκκλησίας τελειώνει ανατολικά στο παρεκκλήσι της Αγίας Ειρήνης από τη μεσοβυζαντινή περίοδο.

Εικόνα 7: Εσωτερικό της Παναγίας Αχειροποίητος

Ενώ έγιναν αρκετές τροποποιήσεις στο κεντρικό κτήριο κατά τον 7ο - 8ο και 14ο - 15ο αιώνα, οι αποκαταστάσεις και ανακαινίσεις αυτές δεν ήταν τόσο εκτεταμένες όσο αυτές που πραγματοποιήθηκαν στην Αγία Σοφία και στον Άγιο Δημήτριο. Για το λόγο αυτό, ορισμένα κρίσιμα χαρακτηριστικά της εκκλησίας παραμένουν άθικτα από την εποχή που χτίστηκε.

Ενώ δεν αποτέλεσε ποτέ Μητρόπολη, παρέμεινε στο επίκεντρο της θρησκευτικής ζωής της πόλης κατά τη Βυζαντινή περίοδο, και τα περισσότερα μωσαϊκά που έχουν διασωθεί στο εσωτερικό της προέρχονται από αυτήν ακριβώς την περίοδο.

Άγιος Νικόλαος Ορφανός

Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου Ορφανού βρίσκεται στα ανατολικά τείχη της Θεσσαλονίκης, ανάμεσα στους δρόμους Ηρόδοτου και Αποστόλου Παύλου. Πιθανότατα κτίστηκε το 1310.

Συναντάμε το όνομα Άγιος Νικόλαος Ορφανός σε δύο πατριαρχικά έγγραφα, το 1635 και 1638, της μονής Βλατάδων, η οποία ήταν η μετόχη της ήδη από την περίοδο της Τουρκοκρατίας και ιστορικές πηγές του 1745.

Η προέλευση του ονόματος έχει εμπνεύσει πολλούς ερευνητές. Για μερικούς το όνομα Ο Άγιος Νικόλαος Ορφανός σχετίζεται με το όνομα του ιδρυτή της εκκλησίας που ανήκε στην οικογένεια του Ορφανού. Αλλά σχετίζεται επίσης με τον Άγιο Νικόλαο, ο οποίος έδειξε μεγάλη φροντίδα για τις χήρες και τα ορφανά (Ορφανός που σημαίνει ορφανά).

Εικόνα 8: Άγιος Νικόλαος Ορφανός

Η σημερινή άποψη δέχεται ως ιδρυτή της εκκλησίας τον Σέρβο βασιλιά Μιλουτίνα, ο οποίος είχε αναπτύξει έντονη οικοδομική δραστηριότητα στη Θεσσαλονίκη. Σε αυτήν την οπτική μας οδηγούν τοιχογραφίες στην εκκλησία με τον Άγιο Γεώργιο Γόργο και τον Κλήμεντα της Αχρίδας, άγιοι που τιμούσαν ειδικά στη Σερβία. Οι στενές σχέσεις του Μιλουτίνου με τη Θεσσαλονίκη οφείλονται στο γεγονός ότι ήταν παντρεμένος με την βυζαντινή πριγκίπισσα Σιμωνή, κόρη της αυτοκράτειρας Ειρήνης Παλαιολογίνας, που ζούσε στην πόλη.

Σήμερα, η εκκλησία έχει τη μορφή επιμήκους, ξύλινης στέγης αίθουσας, η οποία περιβάλλεται στις τρεις πλευρές με μια στοά. Η πόρτα στα ανατολικά καταλήγει σε δύο παρεκκλήσια. Στο εσωτερικό της εκκλησίας η μαρμάρινη παράσταση χρονολογείται από την εποχή της ίδρυσης της εκκλησίας, ενώ οι πρωτεύουσες χρονολογούνται από την παλαιοχριστιανική περίοδο.

Εικόνα 9: Εσωτερικό Αγίου Νικολάου Ορφανού

Αν και η δομή του ναού είναι πολύ απλή, έχει μια αξιοσημείωτη διακόσμηση. Οι μεγάλες τοιχογραφίες που βρίσκονται στην εκκλησία αποτελούν από τις καλύτερα διατηρημένες τοιχογραφίες στη Θεσσαλονίκη. Αυτές οι τοιχογραφίες πρέπει να έχουν ζωγραφιστεί από σερβικό μοναχό όταν χτίστηκε η εκκλησία. Παρουσιάζουν σκηνές από τη ζωή του Αγίου Νικολάου και άλλων αγίων και προφητών αλλά και σκηνές από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.

Οι αρχαιολόγοι έχουν βρει πολλούς τάφους κάτω από το περίβολο της εκκλησίας. Ο μαρμάρινος ναός αποκαλύπτει την ημερομηνία της κατασκευής του και η κεντρική αίθουσα επικοινωνεί με τα πλαϊνά πατάρια μέσα από τα ανοίγματα. Πιστεύεται ότι ο Άγιος Νικόλαος χαρακτηρίζεται ως ορφανός σε αυτή την εκκλησία επειδή ήταν ο προστάτης άγιος των ορφανών και των χήρων. Μια άλλη πρόταση είναι ότι η εκκλησία είχε ένα ορφανοτροφείο στην αυλή του. Επιπλέον, το όνομα της εκκλησίας θα μπορούσε να σχετίζεται με τον ιδρυτή της ή την οικογένειά του. Η εκκλησία ήταν ενεργή ακόμη και κατά την τουρκική κατοχή. Οι τοιχογραφίες της ανακαλύφθηκαν το 1957-1960, όταν αναστηλώθηκε αυτό το βυζαντινό μνημείο.

Μητροπολιτική Εκκλησία της Θεσσαλονίκης

Η Μητροπολιτική Εκκλησία της Θεσσαλονίκης βρίσκεται ακριβώς μπροστά στην παραλιακή λεωφόρο, στην οδό Μητροπόλεως και είναι αφιερωμένη στον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά, Αρχιεπίσκοπο της πόλης που έζησε τον 13ο αιώνα και θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους αγίους της Ορθόδοξου Εκκλησίας. Ο Γρηγόριος Παλαμάς ήταν ένας εξέχων θεολόγος και εκκλησιαστικός της ύστερης βυζαντινής περιόδου. Ένας μοναχός του Αγίου Όρους (σύγχρονη Ελλάδα) και αργότερα αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ο Γρηγόριος Παλαμάς έμεινε γνωστός για την ησυχαστική του πνευματικότητα, το άκτιστο χαρακτήρα του φωτός της Μεταμορφώσεως και τη διάκριση μεταξύ της ουσίας και των ενεργειών του Θεού (δηλαδή θεία βούληση, θεία χάρη, κλπ.). Γιορτάζει δύο φορές το χρόνο: στις 14 Νοεμβρίου, ημέρα του θανάτου του αγίου και στη δεύτερη Κυριακή της Σαρακοστής (Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης, 2019).

Η ιστορία της εκκλησίας απεικονίζεται από τη διαρθρωτική εξέλιξη της βυζαντινής αρχιτεκτονικής μέσα από τις διάφορες φάσεις της. Η παλαιότερη εκκλησία ήταν ένα τρίκλιτο κτίριο τύπου βασιλικής, χτισμένο στα τέλη του 13ου αιώνα. Στα τέλη του 16ου αιώνα καθιερώθηκε ως μητροπολιτικός ναός της Θεσσαλονίκης, ενώ καταστράφηκε το 1890 μετά από τεράστια πυρκαγιά. Εκτός από τις σημαντικές βυζαντινές επιρροές που μπορούν να εντοπιστούν εύκολα μέσα στο ναό, υπάρχουν και ορισμένα νεοκλασικά στοιχεία, κάτι αρκετά λογικό, καθώς οι τελευταίες προσπάθειες ανακατασκευής έλαβαν χώρα αμέσως μετά την καταστροφή. Η ανακατασκευή ολοκληρώθηκε τελικά το 1914 χάρη στα αρχιτεκτονικά σχέδια του Ernst Ziller και τις τροποποιήσεις του Έλληνα Ξενοφών Πιαονίδη (Dallas, 2015).

Εικόνα 10: Μητροπολιτική Εκκλησία της Θεσσαλονίκης

Το κτίριο βασίζεται στον βυζαντινό οκταγωνικό τύπο, ενώ ο κύριος ναός έχει διασταυρωμένη μορφή, παρόμοια με πολλές άλλες ορθόδοξες εκκλησίες. Η κυρίαρχη βυζαντινή κληρονομιά και η ομορφιά εξακολουθούν να είναι εμφανείς σε αυτό το σημαντικό θρησκευτικό χώρο. Μέσα στο ναό βρίσκονται τα λείψανα του Αγίου Γρηγορίου Παλαμά για την τιμή του οποίου χτίστηκε η εκκλησία. Ο Άγιος Γρηγόριος Παλαμάς ζούσε στη Θεσσαλονίκη από το 1325 έως το 1359 π.Χ.

Εικόνα 11: Εσωτερικό της Μητροπολιτικής εκκλησίας της Θεσσαλονίκης

Παναγία Δεξιά

Η Παναγία Δεξιά είναι ένας από τους πιο νέους ναούς και βρίσκεται δίπλα στην Αψίδα του Γαλερίου. Πολύχρωμες τοιχογραφίες και εικόνες διακοσμούν το εσωτερικό του ναού, ενώ μία από αυτές θεωρείται θαυματουργή σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση και τις ιστορίες που αναφέρουν οι ντόπιοι.

Εικόνα 12: Παναγία Δεξιά

Η Παναγία Δεξιά χτίστηκε το 1956 και ενσωματώνει την υπέροχη βυζαντινή αρχιτεκτονική μαζί με μερικές σύγχρονες - νεοκλασικές επιρροές. Υπάρχουν πολλές υποθέσεις σχετικά με την προέλευση του ονόματος της εκκλησίας. Η πιο διαδεδομένη υπόθεση είναι ότι οφείλεται στην εικόνα που φιλοξενείται στο ναό, ένα θρησκευτικό τεχνούργημα που σχετίζεται με διάφορους μύθους και θρύλους. Η εικόνα αυτή αντιπροσωπεύει την Παναγία που έχει τον Ιησού μικρό στη δεξιά πλευρά και όχι στα αριστερά (Dallas, 2015).

Εικόνα 13: Εσωτερικό της Παναγίας Δεξιάς

Αγία Αικατερίνη

Ο ναός της Αγίας Αικατερίνης βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Άνω Πόλης, μετά την οδό Ολυμπιάδος, κοντά στα βυζαντινά τείχη και αποτελεί δείγμα της «Μακεδονικής Σχολής» μιας και χτίστηκε τον 13^ο αιώνα. Η εκκλησία αυτή είναι μικρότερη και πολύ πιο ήσυχη σε σύγκριση με τις διάσημες εκκλησίες της πόλης.

Εικόνα 14: Αγία Αικατερίνη

Ο ναός είναι σύνθετος τετρακίονιος, σταυροειδής, εγγεγραμμένος με πέντε τρούλους και κλειστή περιμετρικά στοά. Ο κεντρικός τρούλος, εγγεγραμμένος σε τετράγωνο σταυρό, στηρίζεται σε τέσσερις καμάρες και γύρω από τη βάση του τρούλου υπάρχει ένα πιο χαμηλό κλίτος, αναπτυσσόμενο σε τρεις πλευρές (βορράς, νότος, δύση) στις τέσσερις γωνίες του οποίου ανυψώνονται ισάριθμοι τρούλοι, πιο χαμηλοί όμως από τον κεντρικό (Παρασκευόπουλος και συν, 2014).

Μέσα στο ναό βρίσκονται σημαντικές τοιχογραφίες του 14ου αιώνα, ενώ ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του ναού είναι η περίτεχνη πέτρα στους εξωτερικούς τοίχους που αποκαλύπτει αισθητικά κάθε αρχιτεκτονικό στοιχείο του ναού. Υπάρχουν τοιχογραφίες που απεικονίζουν διάφορες μορφές Αγίων, σκηνές από το Ευαγγέλιο και από τα θαύματα του Χριστού. Μια πιο προσεκτική ματιά γύρω από την κύρια δομή θα αποκαλύψει τα λεπτομερή, έντονα χρωματιστά μάρμαρα, κάτι αρκετά σπάνιο για τα βυζαντινά πρότυπα.

Εικόνα 15: Εσωτερικό Αγίας Αικατερίνης

Η όμορφη διακόσμηση στο εσωτερικό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς είχε καλυφθεί από τους Τούρκους μετά την μετατροπή του ναού σε τζαμί. Κατά τη διάρκεια του 1946 - 1951 πραγματοποιήθηκαν αρκετές προσπάθειες αποκατάστασης στο εσωτερικό του ναού, αποκαλύπτοντας σημαντικά θραύσματα παλαιότερων τοιχογραφιών που παρέμεναν κρυμμένα για αιώνες.

Ροτόντα

Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, γνωστή ως Ροτόντα, βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα του ιστορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης. Ο επισκέπτης την συναντά πάνω από την Καμάρα, κατά μήκος της οδού Δ. Γουνάρη.

Το όνομα Ροτόντα προήλθε από το στρογγυλό σχήμα του. Είναι ένα από τα παλαιότερα και πιο εντυπωσιακά μνημεία της Θεσσαλονίκης, που απεικονίζει όλα τα ιστορικά στάδια της πόλης. Επιστρέφοντας στα τέλη του 3ου αι. μ.Χ., μετά από πολλούς μακρόχρονους καταστροφικούς πολέμους, οι Ρωμαίοι αποφάσισαν να χωρίσουν την αυτοκρατορία σε 4 περιοχές, καθεμία με τις δικές της επαρχίες, οδηγώντας έτσι στη δημιουργία μιας νέας μορφής ηγεσίας, της Τετραρχίας.

Οι διοικητικές ανάγκες της τετραρχίας οδήγησαν τον Γαλέριο στην κατασκευή του αυτοκρατορικού συγκροτήματος στη Θεσσαλονίκη λόγω της σημασίας του ως μιας από τις πρωτεύουσες, αφού ανέλαβε την εξουσία ως ένας από τους 4 ηγέτες.

Η Αψίδα του Γαλέριου (Καμάρα) και η Ροτόντα ήταν βασικά στοιχεία του ανακτορικού συμπλέγματος. Οι αρχικές προθέσεις προβλέπουν τη χρήση του ως μαυσωλείο, παρόλο που πολλοί αρχαιολόγοι πιστεύουν ότι αρχικά χρησιμοποιήθηκε ως ρωμαϊκός ναός. Οι διαστάσεις της κύριας κατασκευής είναι αρκετά εντυπωσιακές.

Το κυκλικό κτίριο, με διάμετρο 24 μ., στεγάζεται με θόλο ύψους 30 μέτρων. Ο τοίχος του κυλίνδρου έχει πάχος 6,30 μ. Στο εσωτερικό του έχει οκτώ ορθογώνιες ακμές, από τις οποίες η νότια ήταν η κύρια είσοδος.

Εικόνα 16: Ροτόντα

Αρχικά ήταν ιερό των Καβειρίων, χτωνικών θεοτήτων, ή του Δία, προστάτη του Διοκλητιανού και του Γαλερίου. Στο παρελθόν πιστεύεται ότι θα μπορούσε να ήταν ο τάφος του Γαλέριου, άποψη που έχει εγκαταλειφθεί, αφού το μανσωλείο του βρέθηκε στη Ρομουλιανά της Σερβίας.

Στα χρόνια του πρώιμου χριστιανισμού, γύρω στα μέσα του 5ου αιώνα, η Ροτόντα μετατράπηκε σε εκκλησία αφιερωμένη στους Αρχαγγέλους, ενώ πήρε το σημερινό της όνομα (Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου) από ένα κοντινό παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου.

Κατά την Οθωμανική περίοδο (1430-1912) και πιο συγκεκριμένα από το 1525-1590, λειτουργούσε ως μητροπολιτική εκκλησία, με την ονομασία Παλιά Μητρόπολης, όπως αναφέρεται στις τουρκικές πηγές. Στη συνέχεια (1590-1591) μετατράπηκε σε τζαμί με όνομα Hortacı Süleyman Efendi Camii. Όταν η Θεσσαλονίκη απελευθερώθηκε το 1912 και μέχρι το 1920 χρησιμοποιήθηκε ξανά ως χώρος για χριστιανούς. Ο σεισμός στη Θεσσαλονίκη το 1978 προκάλεσε σοβαρές ζημιές στην εκκλησία και έγιναν σημαντικά έργα αναστήλωσης. Σήμερα η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, η Ροτόντα, είναι ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της πόλης.

Παρά τις συνεχείς αλλαγές στη χρήση του, το μνημείο διατηρούσε πάντα το κυκλικό σχήμα του. Τον 5ο αιώνα, για να χρησιμοποιήσουν το μνημείο ως εκκλησία, πρόσθεσαν ένα τόξο στα ανατολικά και δημιούργησαν το βωμό. Στη δυτική πλευρά πρόσθεσαν το νάρθηκα με τη νέα είσοδο.

Εικόνα 17: Εσωτερικό Ροτόντας

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ψηφιδωτά, εξαιρετικής ποιότητας, τα οποία θεωρούνται τα πιο όμορφα από τα παλαιοχριστιανικά χρόνια. Από τη διακόσμηση του θόλου που σώζεται ακόμα, καταλαβαίνουμε ότι απεικονίζει τη Δεύτερη Έλευση του Χριστού. Καλύτερα διατηρημένα στο κάτω μέρος είναι οι άγιοι, οι οποίοι βρίσκονται μπροστά σε ένα αρχιτεκτονικό σκηνικό. Στις καμάρες των κώνων υπάρχουν διάφορα διακοσμητικά θέματα.

Στην κόγχη του βωμού υπάρχει μια τοιχογραφία της Αναλήψεως του Χριστού που χρονολογείται από το δεύτερο μισό του 9ου αιώνα.

Οι παρεμβάσεις που έγιναν κατά την οθωμανική περίοδο είναι προφανείς (μιναρές και συντριβάνια στη δυτική πλευρά), περίοδο κατά την οποία το μνημείο χρησιμοποιήθηκε ως τζαμί.

Στις 18 Δεκεμβρίου 2015 η Ροτόντα ξανάνοιξε τις πόρτες της στο κοινό μετά από εκτεταμένες εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης, οπότε σήμερα όλοι έχουν την ευκαιρία να απολαύσουν το μνημείο και να πάρουν μια γεύση από την παλιά τους δόξα.

Άγιος Μηνάς

Η εκκλησία του Αγίου Μηνά χρονολογείται επίσης στον πέμπτο αιώνα παρόλο που στο εσωτερικό του σήμερα δεν περιλαμβάνεται καμία μορφή τέχνης ή αρχιτεκτονικής της Βυζαντινής Περιόδου.

Ο Άγιος Μηνάς είναι ο προστάτης της εμπορικής αγοράς της Θεσσαλονίκης. Η αρχική εκκλησία του Αγίου Μηνά χτίστηκε κατά τη διάρκεια του 8ου αιώνα και ήταν η παλαιότερη εκκλησία της περιοχής. Μαρτυρίες Βυζαντινών κειμένων βεβαιώνουν ότι ο ναός αυτός υπήρχε και λειτουργούσε από τις αρχές του 9ου αιώνα στη βυζαντινή Θεσσαλονίκη ως την τουρκική εισβολή του 1492. Δυστυχώς η Εκκλησία του Αγίου Μηνά, μαζί με μια άλλη που χτίστηκε αργότερα καταστράφηκε ολοσχερώς από μια σειρά από πυρκαγιές που εκδηλώθηκαν στην περιοχή.

Ο ναός καταστράφηκε το 1687 κατά τον βομβαρδισμό της Θεσσαλονίκης από τους Βενετούς και για δεύτερη φορά από πυρκαγιά το 1700. Ο Ιωάννης Καντατζόγλου ήταν ο ευεργέτης που υποστήριξε οικονομικά την ανοικοδόμηση της εκκλησίας. Η εκκλησία σήμερα είναι ένα κτίριο του 1890 και βασίζεται σε ένα εντελώς διαφορετικό σχέδιο από το αρχικό της.

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας ήταν ένας από τους 12 χριστιανικούς ναούς που παρέμειναν στη διάθεση των χριστιανών και δεν έγιναν τζαμιά αλλά το μόνο μέρος του αρχικού ναού που διατηρείται μέχρι σήμερα είναι δύο στήλες μαζί με κάποια μαρμάρινα γλυπτά.

Εικόνα 23: Ο ναός του Αγίου Μηνά

Ναός Αγίων Αποστόλων

Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων είναι ένα από τα λαμπρότερα μνημεία της εποχής των Παλαιολόγων σε ολόκληρη τη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Χτίστηκε από τον οικουμενικό πατριάρχη στην Κωνσταντινούπολη Νήφωνα Α΄ στα 1310-1314, όπως βεβαιώνουν επιγραφές της εκκλησίας.

Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων, που ήταν καθολικό (κεντρική εκκλησία) μοναστηριού, είναι ένα από τα καλύτερα αρχιτεκτονικά δείγματα της παλαιολόγειας τέχνης με τις αρμονικές αναλογίες και τον πλούσιο κεραμοπλαστικό διάκοσμο στους τοίχους. Ως προς τον αρχιτεκτονικό τύπο, η εκκλησία είναι σταυροειδής με πέντε τρούλους, στοά και εξωνάρθηκα.

Εικόνα 23: Ο Ναός των Αγίων Αποστόλων

Η εκκλησία ήταν γεμάτη λαμπρά ψηφιδωτά και τοιχογραφίες που σήμερα σώζονται αποσπασματικά, καθώς ο χρυσός κάμπος των ψηφιδωτών καταστράφηκε από τους Τούρκους όταν η εκκλησία μετατράπηκε σε τζαμί (την περίοδο 1520-1530). Θεωρούνται αριστουργήματα της τέχνης των Παλαιολόγων και έχουν στενή σχέση με την τέχνη της Μονής της Χώρας στην Κωνσταντινούπολη.

Οι ψηφιδωτές παραστάσεις βρίσκονται στον τρούλο και τις καμάρες με βασικά θέματα από το Δωδεκάορτο (Γέννηση, Βάπτιση, Ανάσταση του Χριστού κ.λπ.). Είναι φιλοτεχνημένες με ευαισθησία και άριστη τεχνική που αποδίδουν εκφραστικότητα και δραματικότητα στα πρόσωπα. Ανάλογης υψηλής τέχνης είναι και οι τοιχογραφίες που απλώνονται σε όλους σχεδόν τους τοίχους της εκκλησίας. Αξιοθέατη είναι η σπάνια παράσταση της Ρίζας του Ιεσσαί, στη νότια στοά του ναού. Οι τοιχογραφίες χρονολογούνται στα τέλη της δεύτερης δεκαετίας του 14ου αιώνα.

Συμπεράσματα

Υπάρχουν, αδιαμφισβήτητα, πολλές άλλες εκκλησίες και μοναστήρια στη Θεσσαλονίκη που δεν έχουν διασωθεί μέχρι σήμερα, ή που ξαναχτίστηκαν εξ' ολοκλήρου σε μεταγενέστερο στάδιο. Παρ' όλ' αυτά, οι διασωθείσες εκκλησίες αποκαλύπτουν πολλά στοιχεία για τη Βυζαντινή περίοδο και το βυζαντινό χρώμα της Θεσσαλονίκης και μπορούν να γίνουν αντικείμενο μελέτης.

Αναλυτικότερα, η τέχνη που φέρουν τα μνημεία, οι εκκλησίες και οι ναοί της Θεσσαλονίκης, αντανakλούν σε κάθε περίπτωση την κουλτούρα και τον πολιτισμό της εκάστοτε περιόδου και αλληλεπιδρούν με τους επισκέπτες μεταφέροντας τους το χρώμα της Βυζαντινής κυρίως περιόδου.

Παρόλο που η πόλη δεχόταν αρκετές εχθρικές επιδρομές σε τακτά χρονικά διαστήματα και οι επιδρομείς διέκοπταν τις εμπορικές σχέσεις, προκαλούσαν ζημιές στη γεωργία και εμπόδιζαν την επικοινωνία, η ίδια η πόλη δεν έπεσε ποτέ. (Browning, 1975, p. 53) Πάντοτε, οι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης έβρισκαν τρόπους να αναπτύσσονται και να δημιουργούν πολιτισμό.

Με άλλα λόγια, θα λέγαμε ότι αν και η πόλη βίωσε πολλές επιδρομές και περιόδους κατακτήσεων, γνώρισε και περιόδους ανεξαρτησίας και ευημερίας, οπότε άνθισαν οι τέχνες και η αρχιτεκτονική. Ακόμη και όταν η πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ήταν η Κωνσταντινούπολη, η Θεσσαλονίκη παρέμεινε η δεύτερη σημαντικότερη πόλη, όντας τόσο εμπορικό κέντρο όσο και πυρήνας τεχνών.

Μολονότι σε ορισμένα από αυτά τα κτήρια, η πρόσοψη είναι διαφορούμενη, η συστηματική μελέτη όλων των ναών, των εκκλησιών και των μοναστηριών αλλά και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, καθιστά δυνατή την χρονολογική τους τοποθέτηση και τον συσχετισμό τους με την εκάστοτε ιστορική περίοδο και την εύρεση των μεταξύ τους σχέσεων. Δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε το γεγονός ότι η Αγία Σοφία και ο Άγιος Δημήτριος είναι τοπικοί άγιοι με ιδιαίτερη σημασία για την πόλη της Θεσσαλονίκης.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι οι εκκλησίες αντανakλούν εκτός από το πνευματικό και πολιτισμικό επίπεδο που γνώρισε η πόλη την εκάστοτε εποχή, και τις

προσωπικές πρωτοβουλίες πλουσίων οικογενειών της εκάστοτε εποχής. Ομοίως, η ύπαρξη τόσων πολλών ναών και εκκλησιών μαρτυρά την ανάγκη των ανθρώπων να διακοσμήσουν την πόλη. Παράλληλα, φανερώνει και την ύπαρξη ικανών αρχιτεκτόνων, καλλιτεχνών και τεχνιτών που ήταν σε θέση να υλοποιούν τα κτήρια αυτά.

Οι πολιτικές και οικονομικές αλλαγές είναι εμφανείς στην τέχνη και την αρχιτεκτονική της πόλης. Μελετώντας κανείς την αρχιτεκτονική των εκκλησιών της Θεσσαλονίκης, μπορεί να κατανοήσει ποιες χρονικές περιόδους η πόλη γνώρισε άνθιση και ευημερία και ποιες ύφεση.

Βιβλιογραφία Ελληνική

Βιστωνίτης, Α., (2014). Θεσσαλονίκη, μνήμη και ιστορία μιας πολυεθνικής πόλης: Η ιστορική και κοινωνική της ταυτότητα μέσα από τον βίο και την πολιτεία του πλήθους των πρωταγωνιστών της. *Το Βήμα*. Διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=605540>.

Ιερός Ναός Αγίου Δημητρίου Πολιούχου Θεσσαλονίκης, (2018). Διαθέσιμο στο: <http://www.inad.gr/>.

Ιερός Καθεδρικός Ναός της Τοῦ Θεοῦ Σοφίας, (2019). Διαθέσιμο στο: <http://www.agiasofia.info/>.

Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης, (2019). Διαθέσιμο στο: <http://www.imth.gr/>.

Καζαμία-Τσέρνου, Μ., (2009). *Μνημειακή τοπογραφία της χριστιανικής Θεσσαλονίκης*. τόμος 1, Αθήνα: Εκδόσεις Γράφημα.

Κουσιδώνης, Χ., (2012). Εικόνες, λέξεις και λειτουργία. Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης. *CityBranding Πόλεις και Πολιτικές: για την ανταγωνιστική ταυτότητα των πόλεων*. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2012/06/blog-post_13.html.

Μπακαλάκης, Γ., (1986). Η Βασίλισσα Θεσσαλονίκη. *Ακαδημία Αθηνών*, 61(1), 53-61.

Παπαγιαννόπουλος, Α., (1983). *Ιστορία της Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ρέκος.

Παρασκευόπουλος, Κ., Ψαλλίδα- Παραθυρά, Α., Κοντογώγου, Β., Αλέκογλου, Ι., (2014). Τα μνημεία της UNESCO στη Θεσσαλονίκη. Μνημεία της Θεσσαλονίκης στον κατάλογο της Unesco για την Παγκόσμια Κληρονομία της ανθρωπότητας. *Εκπαιδευτικός Οργανισμός Ελληνικό Κολλέγιο Θεσσαλονίκης*.

Παζαράς, Ν., (2005). *Εικονογραφικοί τύποι του Αγίου Δημητρίου*, στο συλλογικό τόμο «Ο Άγιος Δημήτριος στην τέχνη του Αγίου Όρους», Αγιορειτική Εστία.

Σταυρίδου-Ζαφράκα, Α., (2011). Η Θεσσαλονίκη στο Βυζάντιο. Καθηγ. Βυζαντινής Ιστορίας του ΑΠΘ. από *Καθημερινή*. «Επτά ημέρες», αφιέρωμα, Η Βυζαντινή Θεσσαλονίκη, 25 Δεκεμβρίου 1992.

Σουέρεφ, Κ., (2005). Προκασσάνδρεια Θεσσαλονίκη. Προϊστάμενος ΚΘ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Διαθέσιμο στο: <https://docplayer.gr/7272975-Prokassandreia-thessaloniki.html>.

Τσακτσίρα, Λ., Παπανθιμίου, Κ., Μάντζιου, Γ., Καλογήρου, Ν., (2003). *Θεσσαλονίκη, η πόλη και τα μνημεία της*. Αθήνα: Μαλλιάρης.

Βιβλιογραφία Ξενόγλωσση

- Adams, W., 2010. Alexander's Successors to 221 BC. In: *A Companion to Ancient Macedonia*. Oxford: Wiley- Blackwell, pp. 208-224.
- Bakirtzis, C., (2003) The Urban Continuity and Size of Late Byzantine Thessalonike. *Dumbarton Oaks Papers*, 57, 35-63.
- Browning, R., 1975. Byzantium and Bulgaria. London: Maurice Temple Smith Ltd
- Cormack, R., 1981. The Apse Mosaics of S. Sophia at Thessaloniki. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, Volume 10, pp. 111-136.
- Dallas, T.G., (2015). On the orientation Byzantine churches in Thessalonike. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 15 (3):213-224.
- Iliades, Y., (2006). The Orientation of Byzantine Churches in Eastern Macedonian and Thrace. *MAA*. 6(3), 209-214.
- Liritzis, I., Vassiliou, H., (2007). Does Sunrise Day Correlate with Eastern Orientation of Byzantine Churches on Significant Solar Dates and Saint's Days? *A Preliminary Study*. *Byzantinische Zeitschrift*. 99(2): 523–534.
- Roisman, J., 2010. Classical Macedonia to Perdiccas III . In: *A Companion to Ancient Macedonia*. . Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 145-165.
- Veliyanni-Terzi, C., 1997. Hellenistic Thessaloniki. Thessaloniki: History and Culture. *Paratiritis*, pp. 62-72.
- Vickers, M., 1972-3. Hellenistic Thessaloniki. *Journal of Hellenic Studies*, Volume 92, pp. 156-170.
- Vickers, M., 1974. Sirmium or Thessaloniki? A Critical Examination of the St. Demetrius Legend. *Byzantinische Zeitschrift*, Volume 67, pp. 337-350.